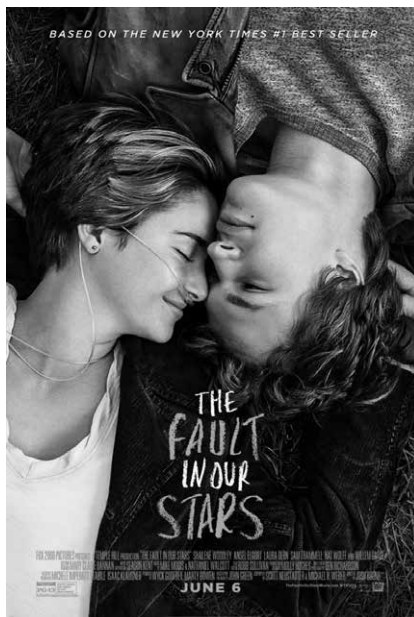

Filmrecensie

Josh Boone, *The Fault In Our Stars*,

Fox 2000 Pictures,
Verenigde Staten, 2014,
126 minuten, DVD, Blu-ray,
Digital HD, ± € 20,00

Hazel is een 17-jarige granaat. Tenminste, zo omschrijft ze zichzelf. Ze heeft een zeldzame vorm van kanker en leeft in 'reservetijd'. Haar leven wordt gekleurd door doktersbezoeken, tv-kijken, thuis studeren en haar zuurstoftank. Overbodig te zeggen dat de ziekte grote invloed heeft op Hazel en haar omgeving. Om haar ouders een plezier te doen, gaat ze naar een gespreksgroep voor jonge (ex-)kankerpatiënten. Daar ontmoet ze Gus, die zijn onderbeen verloor als gevolg van kanker. Al gauw bloeit er een voorzichtige liefde op tussen deze twee tieners. Hazel daarover: *'I fell in love with him the way you fall asleep: Slowly, and then all at once.'* Naast alle 'normale' elementen van een opbloeiende liefdesrelatie, zoals urenlang whatsappen en bellen, moeten deze jongeren zich door hun omstandigheden ook verhouden tot verschillende grote zingevragen. Bijvoorbeeld of je wel een relatie moet aangaan als je weet dat je ongeneeslijk ziek bent. Of hoe je je ouders voor zoveel mogelijk pijn kunt behoeden terwijl je doodgaat. Of wat 'normaal' is als je een puber met kanker bent. Hoe je omgaat met het sterven van je vrienden. Ook hun ouders worden geconfronteerd met vragen. Hoe je omgaat met je kind

dat kanker heeft. Hoe je balans vindt tussen beschermen en ruimte geven. Hoe je een eigen leven houdt. Hoe je omgaat met rouw en het gevoel van machteloosheid en oneerlijkheid. Zingevingvragen te over dus in deze film.

De thema's worden op humoristische, zwartgallige, rauwe en liefdevolle wijze verwoord. Daarnaast is de film ontroerend, mooi en romantisch, ook al eindigt het onherroepelijk met de dood. De hoofdrolspelers spreken echt de taal van pubers, gecombineerd met de taal van 'te vroeg wijs zijn geworden' door het leven als jongere met kanker. Daarbij worden grote thema's niet te dik aangezet, maar ook niet te oppervlakkig behandeld, wat wel eens gebeurt in Amerikaanse films. Dat alles zorgt voor een prachtige, gebalanceerde mix van diepgang en lichtvoetigheid.

Een aanrader dus om te kijken én om er als geestelijk verzorger van verschillende doelgroepen mee te werken. Jongeren die chronisch (psychisch) of ongeneeslijk ziek zijn, hun ouders, maar ook zorgverleners bij deze doelgroepen. Wat mij betreft zouden daarbij twee belangrijke vragen centraal moeten staan. Ten eerste hoe je als persoon gezien wordt en blijft ondanks je 'medische status'. Ten tweede hoe je in relatie met je omgeving blijft die mogelijk een heel andere 'coping stijl' heeft dan jij. *The Fault In Our Stars* biedt volop gelegenheid om daarover een gesprek op gang te brengen.

Karlijn Kwint, geestelijk verzorger
Noorderbreedte, Leeuwarden

Myriam Steemers-van Winkoop. **Spiritualiteit en gezondheid. De vergeten factor.**

Uitgeverij Damon, Budel
2014, 176 pag., ISBN
9789460361692, € 17,90.

Het bidden van de rozenkrans en het reciteren van een mantra hebben een gunstig effect op het hartritme, waardoor de bloeddruk daalt. Regelmatige kerkgangers zijn gezonder en ze leven langer. Ouderen die in een zorginstelling verblijven en deelnemen aan een kerkdienst herstellen sneller van een depressie. Spiritualiteit heeft

een aantoonbaar positieve invloed op het geestelijk welzijn en op de geestelijke vitaliteit van ernstig zieken, waardoor zij beter met hun situatie en hun angst kunnen omgaan.

Wilt u nog meer? Lees dan het boek van Myriam Steemers. Zij werkte in diverse instellingen voor gezondheidszorg, promoveerde tot doctor in de theologie op een dissertatie over eenzaamheid en werkt nu als hoofd van de Dienst geestelijke zorg van een woonzorgcentrum in Limburg. Opgevoed in een protestants gezin werd ze op volwassen leeftijd rooms-katholiek.

Met haar boek stelt ze nadrukkelijk het verband tussen spiritualiteit en gezondheid aan de orde, een factor die in een seculariseerde maatschappij naar de achtergrond is gedrongen en die ‘vergeten’ dreigt te worden. Dit tot schade niet alleen van individuele mensen, maar ook van de gezondheidszorg als geheel. Waar de spirituele dimensie buiten beschouwing wordt gelaten, zoals nu veelal gebeurt, daar blijft een belangrijke hulpbron liggen. Een potentieel dat ook nog eens, zo benadrukt Steemers, kostenbesparend kan werken in de gezondheidszorg.

Met een beroep op een enorme hoeveelheid onderzoek wil Steemers laten zien op welke manieren spiritualiteit werkt, effect heeft, en een positieve rol kan spelen bij gezondheid. Daartoe gaat ze tal van spirituele activiteiten langs: bidden, kerkbezoek, vasten, pelgrims-

tochten en mediteren bijvoorbeeld. Maar ook nieuwere vormen zoals werken met een innerlijke gids en een cursus in wonderen passeren de revue. Het is overigens niet zo dat Steemers ervan uitgaat dat spiritualiteit en religie altijd een positieve invloed hebben op de gezondheid van mensen. Ze onderkent dat religieuze overtuigingen en praktijken beklemmend kunnen zijn, vooral in kleine, gesloten gemeenschappen, maar haar focus ligt op de positieve rol die religie, en vooral geleefde spiritualiteit, in potentie kan spelen.

Het probleem bij een dergelijke opzet is dat onderzoeksresultaten lang niet altijd eenduidig zijn. Ook is niet altijd duidelijk waardoor een gevonden positief verband nu wordt veroorzaakt: leven kerkgangers langer vanwege de heilzame werking van de vieringen? Of doordat religieuze gemeenschappen ongezond gedrag doorgaans ontmoedigen? Of ligt het verband eerder andersom, en kunnen deze mensen meer naar de kerk juist omdat ze gezonder zijn? En dit is maar één voorbeeld.

Toch komt er wel een rode lijn uit al deze losse resultaten. De centrale stelling van Steemers is dat spiritualiteit in essentie het zelfgenezend vermogen van mensen bevordert. Spirituele activiteiten vergroten de veerkracht, bevorderen verbondenheid en versterken het vertrouwen. Deze activiteiten dragen hiermee bij aan de gezondheid en het welbevinden van mensen. Het is daarom jammer, om niet te zeggen zonde, als de spi-

rituele dimensie uit beeld verdwijnt en er niets mee gebeurt.

Het boek is dan ook mede gericht op zorgverleners en zorgmanagers. Nu is het wel de vraag in hoeverre Steemers hen met dit boek zal bereiken. Het betoog is namelijk toch duidelijk geschreven binnen een theologisch discours. Alleen al het eerste hoofdstuk, waarin de rol van de hersenen bij spiritualiteit gethematiseerd wordt, zal menig niet-theoloog verbazen. Ja, natuurlijk speelt de geest een rol, maar dat betekent niet dat spiritualiteit hiertoe wordt gereduceerd. Van het nut van een functionele benadering van spiritualiteit – zoals Steemers die uitwerkt in het vervolg van haar boek – moeten hoogstens theologen nog overtuigd worden. Ook in de rest van het boek blijft de auteur binnen het theologisch kader – hoe open christelijk ook – en spreekt ze vaak pastorale taal.

Voor geestelijk verzorgers heeft ze nog een heel aardig laatste hoofdstuk in petto. Zoals gezegd is haar centrale stelling dat spiritualiteit het zelfgenezend vermogen van mensen bevordert. De gezondheidszorg houdt ze voor dat het zonde zou zijn om dit potentieel te verwaarlozen en dat het gebruiken ervan bovendien een kostenverlagend effect heeft. Geestelijk verzorgers kunnen hieraan een goede bijdrage leveren, maar zij moeten er zelf ook wel iets (meer) voor doen. Namelijk zichzelf zichtbaar maken, het gesprek aangaan, niet bang zijn voor samenwerking en voor het stellen van spirituele diagnoses en zich niet verschuilen achter

de vrijplaats. 'Wil geestelijke zorg een bijdrage leveren aan het herstel en de gezondheid van zieken, dan dient ze zichtbaar, controleerbaar, resultaatgericht en geïntegreerd te zijn in de zorg' (p. 155).

Wetenschappers en opleiders als Hans Schilderman en Sjaak Körver hebben al vaker gewezen op de te geïsoleerde werkwijze van veel geestelijk verzorgers en het daaruit voortvloeiend gevaar van marginalisering. Steemers houdt, en nu vanuit de beroepsgroep zelf, een pleidooi voor een volwaardige bijdrage van geestelijk verzorgers aan de zorg, vanuit een geïntegreerde positie en in taal die ook andere zorgprofessionals verstaan. Een – wat mij betreft – welkom geluid dat aansluit bij de collega's die aan het woord komen in het boek *In het oog in het hart Geestelijke verzorging 2.1* (onder redactie van Sjaak Körver). Werk aan de winkel dus. Dit boek kan een nuttig hulpmiddel zijn bij het zichtbaar maken van de bijdragen van de geestelijke verzorging binnen de instelling. Het biedt in ieder geval voorbeelden en materiaal genoeg.

Eerlijk gezegd hoop ik op een tweede druk. Het boek verdient brede bekendheid binnen de beroepsgroep van geestelijk verzorgers en ook binnen de gezondheidszorg. Dan kunnen meteen ook de vele storende taal- en stijlfouten eruit gehaald worden, die het boek nu node-loos ontsieren.

Christien den Draak,
stafmedewerker VGVZ.

Laura Maaskant, **Leef!**

Uitgeverij Ten Have, Utrecht
2014, ISBN 9789025903923,
191 pag., € 14,99

Tijdens een interview op televisie met de auteur van dit bijzondere boek, trof me hoe indrukwekkend zij haar belevingen kan verwoorden. Op rustige wijze en met mooie zinnen vertelde de twintigjarige over de diagnose kanker die bij haar is gesteld. Hoe ze daarvan in eerste instantie genas, maar ook hoe de ziekte later weer terugkwam. Een pijnlijk bijzonder verhaal, waarvan ik meer wilde weten. Ik las haar boek *Leef!*.

In het boek vertelt Laura Maaskant in twee delen haar verhaal. Het eerste deel beschrijft zij hoe kanker haar leven binnenviel. Ze was toen 15. Van de eerste klachten tot de diagnose word je in haar leven meegezogen, doordat Maaskant zo minutieus vertelt wat er rond die periode in haar omgeving. Ze vertelt over haar lichamelijke klachten, maar is zich net zo sterk bewust wat er in haar innerlijk omgaat, zoals wanneer ze op de operatietafel belandt: 'Het lijkt achteraf vanzelfsprekend, maar toen ik daar alleen op de operatietafel lag, voelde ik dat ik mijn weg grotendeels alleen zou moeten gaan. Dat wist ik onbewust al wel, maar toch was het op dat moment een belangrijk inzicht.'

Dit bewuste leven en de verwoording daarvan zet zich het hele boek voort. In een vlotte schrijfstijl, met boven ieder hoofdstuk *lyrics* uit populaire

liedjes, doet dit boek denken aan *Komt een vrouw bij de dokter* van Kluun. Toch is het anders: dit verhaal is weinig geroman-tiseerd. Het is puur, rauw bijna. Het heeft een serieuze toon, wat overeen lijkt te komen met het karakter van de auteur, waarbij ze in haar schrijven weinig gebruik maakt van humor.

Het kan niet anders dan dat het boek je raakt. Maaskant gaat in deel I verder in op de chemokuren en vertelt kwetsbaar over bijvoorbeeld haar haaruitval. Ze ontdekt dat je niet kunt vechten tegen kanker: 'Waar ik vooraf het idee had dat ik kon vechten tegen de ziekte, zie ik het proces nu als iets waar ik me aan moet overgeven.' Het gaat veeleer om vechten voor persoonlijke groei, te midden van de ellende: 'Of je nu doodgaat of niet, of het je tijd is of niet, het enige wat op dat moment mogelijk is, is groeien.'

Dit thema van persoonlijke groei speelt het gehele boek door. Ook wanneer Maaskant genezen blijkt te zijn. Het is een *eyeopener* om te lezen dat de zoektocht naar betekenis daarmee niet zomaar voorbij is. Integendeel, juist de periode na de genezing komt er veel boven: 'Ik denk na over de kanker, over de chemo, over het spugen, over de momenten van samenzijn, over de intenties van toen en over alles wat gebeurd is. Het voelt zwaar om alle herinneringen nogmaals te beleven. Waar de ziekte in het jaar van de chemo's mijn lichaam trof, raakt die nu mijn geest. Alle herinneringen komen terug. En ik word er nu pas emotioneel van.'

(...) Maar er komt meer naar boven. Een jaar na de eerste chemo vraag ik me regelmatig af of ik wel de goede keuzes heb gemaakt.' Ze worstelt met deze herinneringen en emoties. Toch pakt ze het leven op. Jammer genoeg beschrijft ze maar summier wat haar er weer bovenop helpt, behalve dat overgave haar heeft geholpen: 'Ik heb mezelf herontdekt op het moment dat ik me overgaf.'

Juist wanneer Maaskant haar leven weer op de rails heeft en zij voorzichtig naar de toekomst durft te kijken, blijkt in deel II van het boek de kanker terug te zijn. Deze keer zelfs ongeneeslijk. Te midden van de chaos die dan in haar leven ontstaat, gaat ze op zoek naar betekenis. Wat kan ze met deze dodelijke situatie? Opnieuw komt ze tot de conclusie: ik kan hierdoor enkel persoonlijk groeien.

Zo bezien komen in dit boek de drie typen verhalen voor van patiënten die Arthur W. Frank beschreef in *The Wounded Storyteller* (1995). Het eerste type is het herstelverhaal: herstel van de ziekte (en het vechten ertegen), met een *happy end*. Het tweede type is het chaosverhaal: dat type beschrijft de stuurloosheid van de situatie, zoals na de diagnose. Het derde type is het zoektochtverhaal: daarin gaat het niet om het herstel, maar om het leren leven met de ziekte, zoals wanneer ze weet dat ze niet meer geneest en zich richt op persoonlijke groei.

Het is een bijzonder boek. Het is indrukwekkend, maar ook interessant. Het biedt namelijk

zoveel rijke informatie voor ieder die in de zorg werkzaam is en zeker ook voor ons als geestelijk verzorgers. Het gaat in op levensvragen, arts-patiëntgesprekken, ethische vragen rondom het levenseinde, (eclectische) spiritualiteit, zelfgevoormde rituelen, kwaliteit van leven, doorbehandelen en leven na de dood. Wat dat betreft heeft Frank (1995) wellicht gelijk, als hij stelt dat het verhaal van patiënten meer te vertellen heeft dan het medische vertoog.

Tim van Iersel, geestelijk verzorger
WoonZorgcentra Haaglanden (WZH)

Wim Kayzer, **De laatste tafel**.

Uitgeverij Balans, 2014,
ISBN 9789460036934,
541 pag., € 24,95.

Ooit werd ik als geestelijk verzorger een keer midden in de nacht geroepen bij iemand die in zijn werkzame leven sterrenkundige was geweest. Opgenomen met een dodelijke kwaal lag hij voor het raam nachten lang te kijken naar de sterren. Hij was daar zo ontdaan van geworden, dat hij om een dominee had gevraagd: hoe zat het nou met hem en met zijn ten einde lopende leven en alle lichtjaren van planeten, de onmetelijkheid en onbekendheid van de ruimte die hij in de nacht waarnam. 'Waar blijf ik in dit grote heelal'... Nu zou ik hem over de roman van Kayzer vertellen, omdat van elkaar verschillende ervaringen van waarheid en werkelijkheid naast elkaar kunnen blijven bestaan.

Voor geestelijk verzorgers in medische centra is de roman van Wim Kayzer, bekend als de man met het zwarte lapje voor zijn oog en van de uitzendingen *Van de schoonheid en de troost*, een waardevolle aanvulling voor hun professie. Je moet er wel doorzettingsvermogen voor hebben. Ik denk dat de kwaliteitskranten het te ingewikkeld en traag vonden om er tijd aan te besteden. Als je het gelezen hebt, heb je het idee dat je een heel leven hebt doorgemaakt in de 48 uur, die de man rest, voordat op 'de laatste tafel', de operatietafel, zijn vonnis zal worden voltrokken. Kayzer zei in het tv-programma *Brands met boeken* dat hij er iets van kent, op het randje van de dood verkeren en wat er dan aan verandering van het leven kan geschieden.

De roman gaat over de laatste twee etmalen dat de hoofdpersoon, astrofysicus van beroep, in het ziekenhuis ligt te wachten op een operatie aan een aneurysma in zijn hersenstam. Hij heeft een kans van 5% om daar goed uit te voorschijn te komen. De dood of het debacle van verlamming en verlies van spraakvermogen zijn waarschijnlijker. Het is fascinerend hoe Kayzer beschrijft wat er in die korte tijd gebeurt. Wat maakt een mens vlak voor zijn dood door aan ellenlange angsten, gedachten, herinneringen, beschouwingen, afwegingen, oordelen en verlangens?

De astrofysicus komt de hachelijke uren voor de operatie – het aneurysma kan knap-

pen – door met het schrijven aan zijn beste vriend. Dat helpt hem het meest tegen de angst. Wie schrijft, die is er nog. Al schrijvend ontwikkelt zich een vriendschap in dat boek. Opnieuw, want in het echt is die vriendschap er al lang en is de vriend naar hem onderweg. Alles wat gezegd, doorploegd, gedeeld wordt, is een extra dimensie, die aan de relatie wordt toegevoegd. De man is een wetenschapper en loopt nog een keer alle theorieën over astrofysica langs die hij zijn leven lang heeft onderzocht en gedoceerd: ‘ik heb iets bestudeerd dat ik niet heb kunnen doorgronden’. Op dezelfde manier komen alle liefdes uit zijn leven nog een keer langs en vindt er in die kostbare uren een zoektocht plaats met de uitkomst: ik heb mensen liefgehad, die ik niet kende. De laatste uren zijn geen afbraak van alles wat geweest is. Alle filosofie, fysica, de liefdes, de poëzie (gedichten van Vasalis, Achterberg, Gerhardt, Szymborska, Kaváfis) worden geproefd of ze de angst voor de dood verminderen. (De vriend aan wie hij schrijft ver-

ruilde ooit de natuurwetenschap voor de poëzie). Alles wat in zijn leven van betekenis was, wordt nog eenmaal diepgaand geschouwd en van commentaar voorzien. Het wordt niet weggekieperd, maar de naderende dood, stelt er wel de goede vragen aan.

Uiteindelijk krijgt de hoofdfiguur iets van koning Hizkia die aan God vraagt of hij toch nog een poosje verder mag leven. De hoofdpersoon vraagt om in ieder geval nog een kerst te mogen meemaken. Boeiend, zo’n erudiete man, die alles weet van clichés en die zijn bestaan terugbrengt tot wat er betekenis aan geeft in het uur van de dood: nog eenmaal met zijn vriend in de sneeuw kerst vieren. Kerstmis is volgens hem misplaatste veiligheid, maar in bedrog zit schoonheid: ‘zoals ik naar mijn leven kijk, zo kijk ik naar kerstmis. Het leven zoals het zou moeten zijn, wordt er zo schitterend bezongen, maar de weemoed nestelt zich tussen alle woorden, omdat het nooit zo worden zal’ (p. 85). Het gebeuren tussen dokters, ver-

pleegsters en de patiënt speelt er tussen door. De soms vreemde communicatie wordt raak geschetst: ‘Uw aneurysma gedraagt zich als een kreeft’, alsof de patiënt hem zelf heeft aangeschaft. ‘Gaat u maar slapen, u bent bij dokter N. in goede handen.’

Het boek geeft te denken. Het is een ode aan het leven. Het geeft te denken hoezeer doodgaan een krenking kan betekenen en hoe verwoed en tot welke prijs een mens met hand en tand de regie wil houden en waarom. Het is de professionaliteit van geestelijk verzorgers om in de enorme verdichting die het leven kankrijgen als de dood iemand plotsklaps op de hielen zit, te zorgen dat er ook in die dagen met volle overgave en in overgave geleefd kan worden. Aan het zoeken van die professionaliteit kan deze roman bijdragen!

Dineke Havinga is als supervisor betrokken bij het KPV-centrum van Zonen Schild in Amersfoort.